

ПЛЕНУМ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

ПОСТАНОВА від 17 жовтня 2014 року N 10

Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах

З метою забезпечення правильного й однакового застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах, керуючись статтею 36 Закону України "Про судоустрій і статус суддів", пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ постановляє дати судам такі роз'яснення:

1. Судові витрати - передбачені законом витрати (грошові кошти) сторін, інших осіб, які беруть участь у справі, понесені ними у зв'язку з її розглядом та вирішенням, а у випадках їх звільнення від сплати - це витрати держави, які вона несе у зв'язку з вирішенням конкретної справи.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (РИМ, 4.XI.1950), Рекомендація щодо заходів, які полегшують доступ до правосуддя N R (81)7, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 14 травня 1981 року, та практика Європейського суду з прав людини під час застосування цієї Конвенції не визнають необхідність сплати судових витрат обмеженням права доступу до суду. Разом із тим, ураховуючи положення пункту 1 статті 6 Конвенції та прецедентну практику Європейського суду з прав людини (зокрема, рішення від 19 червня 2001 року у справі "Креуз проти Польщі" (Kreuz v. Poland)), сплата судових витрат не повинна перешкоджати доступу до суду, ускладнювати цей доступ таким чином і такою мірою, щоб завдати шкоди самій суті цього права, та має переслідувати законну мету.

У зв'язку із цим при здійсненні правосуддя у цивільних справах суди повинні вирішувати питання, пов'язані з судовими витратами (зокрема, щодо відстрочення та розстрочення судових витрат, зменшення їх розміру або звільнення від їх сплати), у чіткій відповідності до Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК), Закону України від 08 липня 2011 року N 3674-VI "Про судовий збір" (далі - Закон N 3674-VI), а також інших нормативно-правових актів України, забезпечуючи при цьому належний баланс між інтересами держави у стягненні судового збору за розгляд справ, з одного боку, та інтересами позивача (заявника) щодо можливості звернення до суду, з другого боку.

2. Згідно із главою 8 розділу I ЦПК судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи.

Визначені ЦПК види судових витрат є вичерпними, тому на сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, не може покладатися обов'язок нести інші витрати, не передбачені законодавством. Склад судових витрат по окремим його видам не є вичерпним.

Порядок розподілу та відшкодування судових витрат регламентується виключно ЦПК. Зазначені витрати не є збитками в розумінні статті 22 Цивільного кодексу України (далі - ЦК), не входять до складу ціни позову і не можуть стягуватися як збитки.

3. Порядок звернення до суду за судовим захистом урегульовано ЦПК. Подання заяви до суду має відбуватись із дотриманням певних умов. Зокрема, частиною п'ятою статті 119 ЦПК передбачено, що до позовної заяви додається документ, що підтверджує сплату судового збору. Отже, якщо сплата судового збору згідно з вимогами закону є обов'язковою, то наслідком недотримання цієї умови є залишення позовної заяви без руху, а у разі, якщо документ, що підтверджує сплату судового збору (частина п'ята статті 119 ЦПК), не буде поданий у строк, установлений судом, - визнання заяви неподаною та її повернення позивачеві (стаття 121 ЦПК) або залишення заяви без розгляду (пункт 8 частини першої статті 207 ЦПК).

Разом із тим, якщо позивачем (заявником) заявлено клопотання про відстрочення або розстрочення судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його оплати відповідно до статті 82 ЦПК, то наслідки, передбачені статтею 121 ЦПК, застосовуються лише за умови відмови в задоволенні такого клопотання, про що постановляється відповідна ухвала.

4. Статтями 3 і 4 Закону N 3674-VI визначено об'єкти справляння судового збору, його розміри та перелік позовних заяв чи інших заяв, передбачених процесуальним законодавством, за подання яких судовий збір не справляється.

Наведений у пунктах 1, 4 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI перелік позовних заяв (заяв, скарг, дій), за подання яких до суду або за вчинення яких судом встановлено ставки судового збору, за своїм змістом є вичерпним. Отже, справляння судового збору з інших позовних заяв (заяв, скарг), що подаються до суду, не зазначених у частині другій статті 4 Закону 3674-VI, не передбачено, наприклад, за подання скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби.

5. Частиною першою статті 9 Закону N 3674-VI передбачено сплату судового збору за місцем розгляду справи із зарахуванням його до спеціального фонду Державного бюджету України. При цьому місце розгляду справи судом визначається відповідно до вимог закону, зокрема статей 107 - 114, 251, 257, 260, 269, 287, 291, 323, 363, 3891, 3897, 392, 400 ЦПК.

Встановивши, що судовий збір сплачено не за місцем розгляду справи, суд постановляє ухвалу про залишення заяви без руху та пропонує сплатити судовий збір до бюджету за місцем розгляду справи (стаття 121 ЦПК) і одночасно цією ж ухвалою відповідно до Порядку повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного або місцевого бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 року N 787 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25 вересня 2013 року за N 1650/24182, вирішує питання про повернення помилково сплаченого судового збору.

Якщо судовий збір було сплачено за місцем подання позову (заяви, скарги) до суду, а потім матеріали справи було передано в порядку статті 116 ЦПК до іншого суду, то останній не вправі у зв'язку з цим повертати відповідну заяву чи скаргу, посилаючись на відсутність належних доказів сплати судового збору, оскільки після відкриття провадження у справі положення статті 121 ЦПК застосовуватись не можуть, а визначальним є сам факт сплати судового збору, що підтверджується відповідними документами, та надходження суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України.

6. Згідно зі статтею 5 Закону N 3674-VI визначено пільги щодо сплати судового збору, відповідно до якої від його сплати звільняються позивачі за подання окремих позовів, а також деякі категорії осіб, визначені законом, незалежно від виду позову.

При цьому позивачі, які звільнені від сплати судового збору при пред'явленні окремих позовів, і деякі категорії осіб незалежно від виду позову звільняються від сплати судового збору не лише при пред'явленні позову, а й при поданні апеляційних чи касаційних скарг, заяв про перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами та Верховним Судом України.

Оскільки передбачені Законом N 3674-VI пільги щодо сплати судового збору стосуються лише справи та її руху, то сплата судового збору за подання до суду заяв про забезпечення доказів або позову (підпункт 13 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI) здійснюється на загальних підставах за визначеними ставками незалежно від того, чи звільнені позивачі від сплати судового збору за пред'явлення певних позовів. Проте це не стосується деяких категорій осіб незалежно від виду позову, оскільки Законом N 3674-VI вони взагалі звільнені від сплати судового збору, тобто і за оскарження ухвал суду та за вчинення інших процесуальних дій (зокрема, категорії, визначені у пунктах 8, 9, 18 частини першої статті 5 Закону N 3674-VI).

7. Оскільки стаття 5 Закону N 3674-VI не містить вичерпного переліку пільг щодо сплати судового збору, то при визначенні таких пільг слід керуватися іншим законодавством України, наприклад, статтею 14 Закону України від 01 грудня 1994 року N 226/94-ВР "Про порядок відшкодування

шкоди, завданої громадянину не законними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового слідства, прокуратури і суду", статтею 22 Закону України від 22 жовтня 1993 року N 3551-XII "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", статтею 22 Закону України від 12 травня 1991 року N 1023-XII "Про захист прав споживачів".

8. Сплата судового збору у випадку, передбаченому підпунктом 13 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI, за подання до суду заяви про забезпечення доказів здійснюється лише за умови, що така заява розглядається у процесуальному порядку, визначеному статтею 135 ЦПК, а не за подання клопотань про витребування доказів (виклик до суду свідків, призначення експертизи, витребування письмових чи речових доказів тощо), які розглядаються відповідно до статті 130 ЦПК у попередньому судовому засіданні чи статті 168 ЦПК у судовому засіданні.

9. Підпунктом 13 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI передбачено справляння судового збору за подання до суду заяви про забезпечення доказів або позову.

Оскільки статтею 134, частиною другою статті 151 ЦПК не передбачено наслідків неподання доказів сплати зазначеного збору в установленому порядку і розмірі, то застосовуються наслідки, передбачені статтями 119, 121 ЦПК, у випадку відсутності доказів сплати судового збору за подання до суду заяви про забезпечення доказів або позову.

10. Подані до суду позовні заяви чи заяви, а також зустрічні позовні заяви можуть містити кілька самостійних позовних вимог, кожна з яких є об'єктом справляння судового збору. За подання додаткових заяв, у яких збільшується розмір позовних вимог, недоплачена сума судового збору також підлягає сплаті.

У разі об'єднання позовних вимог відповідно до статті 126 ЦПК, а також у випадках подання позовної заяви одним чи кількома позивачами (співпозивачами) до одного або кількох відповідачів судовий збір обчислюється із загальної суми позову і сплачується кожним позивачем пропорційно до заявлених кожним із них вимог окремим платіжним документом (частина шоста статті 6 Закону N 3674-VI). Закон не містить заборони й можливості сплати усієї суми судового збору одним із кількох позивачів у справі; визначальним у такому разі є факт надходження усієї належної до сплати суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України. У випадку якщо один із позивачів звільнений від сплати судового збору, загальна сума збору зменшується пропорційно до заявлених ним вимог.

Якщо до суду звертаються кілька позивачів із вимогою немайнового характеру до одного або кількох відповідачів, коли ціна позову відсутня і частину кожного з позивачів у такій ціні визначити неможливо, а предмет позову за вимогами кількох позивачів є одним і тим самим, можлива сплата

судового збору одним чи кількома з них у розмірі, передбаченому підпунктом 2 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI.

У разі якщо судовий збір підлягає сплаті в мінімальному розмірі, а один із кількох позивачів звільнений від сплати судового збору, інший позивач (позивачі) зобов'язаний сплатити суму судового збору в повному обсязі.

11. Розміри ставок судового збору визначаються з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 01 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, а не на день подання первісного процесуального документа (наприклад, позовної заяви, заяви про видачу судового наказу, заяви в порядку окремого провадження), що відповідає вимогам частини третьої статті 2 ЦПК. Це стосується, зокрема, випадків подання заяв про забезпечення позову, доказів, апеляційних, касаційних скарг.

Порядок сплати судового збору за подання позовів, ціна яких визначається в іноземній валюті, у випадках та на умовах, встановлених законом (частина третя статті 533 ЦК), передбачено в абзаці 2 частини першої статті 6 Закону N 3674-VI. У цьому випадку ціна позову визначається як в іноземній валюті, так і в національній валюті України відповідно до офіційного курсу, встановленого Національним банком України на день подання позову. Виходячи саме з такої ціни позову (в національній валюті), визначається розмір судового збору, що підлягає сплаті. Однак якщо день подання позову не співпадає з днем сплати судового збору (збір сплачено раніше), то останній визначається з урахуванням офіційного курсу гривні до іноземної валюти, встановленого Національним банком України саме на день сплати, а не на день подання позову.

Аналогічним чином вирішується й питання сплати судового збору за подання апеляційних чи касаційних скарг у відповідних справах.

12. У випадках об'єднання в одній заяві вимог як майнового, так і немайнового характеру судовий збір згідно з частиною третьою статті 6 Закону N 3674-VI підлягає сплаті як за ставками, встановленими для позовів майнового характеру, так і за ставками, встановленими для позовних заяв зі спорів немайнового характеру, наприклад, зняття арешту з майна та визнання права власності на це майно. При цьому судовий збір може бути сплачений окремо за кожною вимогою або загальною сумою за всіма позовними вимогами.

13. Якщо в позовній заяві об'єднано дві або більше самостійних вимог немайнового характеру, пов'язані між собою, судовий збір сплачується окремо з кожної із таких вимог (або загальною сумою), наприклад, за вимогами про усунення перешкод у користуванні власністю та відшкодування моральної шкоди.

Якщо в позовній заяві об'єднано кілька самостійних вимог майнового характеру, пов'язаних між собою, то, враховуючи, що об'єктом справляння

судового збору є позовна заява, максимальний розмір судового збору має відповідати загальній сумі всіх вимог (пункт 10 частини першої статті 80 ЦПК). При цьому судовий збір може бути сплачено окремо за кожною вимогою або загальною сумою за всіма позовними вимогами.

14. Оскільки треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, відповідно до частини першої статті 34 ЦПК мають усі процесуальні права і обов'язки позивача, обов'язок сплатити судовий збір із відповідної позовної заяви або з інших заяв (скарг, дій), зазначених у пунктах 1, 4 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI, покладається також і на них. За результатами вирішення спору сплачений третьою особою судовий збір може бути їй повернуто судом при розподілі судових витрат присудженням з другої сторони у залежності від того, на чию користь такий спір вирішено відповідно до вимог статті 88 ЦПК.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, вступають або залучаються до участі у справі без сплати судового збору.

У випадках здійснення судом заміни сторони чи третьої особи її правонаступником згідно зі статтею 37 ЦПК судовий збір сплачується правонаступником або стягується з нього судом, якщо він не був сплачений первісним учасником судового процесу чи сплачений ним не в повному обсязі або якщо законом не передбачено звільнення цієї особи від сплати судового збору.

Повернення зайво сплаченої суми судового збору з Державного бюджету України проводиться судом також на користь правонаступника із зазначенням про правонаступництво у відповідному судовому рішенні.

15. Пунктами 1 і 2 частини першої статті 80 ЦПК передбачено визначення ціни позову у позовах про стягнення грошових коштів та про визнання права власності на майно або витребування майна. Відповідні позовні заяви мають майновий характер, і розмір ставок судового збору за їх подання визначається згідно з підпунктом 1 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI.

До позовних заяв немайнового характеру відносяться вимоги, які не підлягають вартісній оцінці (наприклад, якщо позовну заяву про визнання договору (правочину) недійсним подано без вимоги застосування наслідків, передбачених статтею 216 ЦК). За подання до суду таких заяв сплачується судовий збір згідно з підпунктом 2 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI.

Для з'ясування питання про те, які вимоги відносяться до майнових, а які - до немайнових, суди повинні також враховувати роз'яснення, викладені у пункті 6 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року N 5 "Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних відносин".

16. Розмір судового збору за подання позовної заяви про визнання права власності на майно або його витребування (у тому числі з урахуванням положень, передбачених частиною п'ятою статті 216, статтею 1212 ЦК тощо) визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру.

При цьому суд не повинен визначати вартість майна за відповідними вимогами, оскільки за змістом статті 80, пункту 4 частини другої статті 119 ЦПК такий обов'язок покладається на позивача (у тому числі і в тих випадках, коли правові наслідки у виді повернення майна застосовуються за ініціативою суду, наприклад, при визнанні договору недійсним згідно з частиною п'ятою статті 216 ЦК).

Проте, якщо визначена позивачем ціна позову вочевидь не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд (частина друга статті 80 ЦПК). Остаточне визначення в процесі розгляду справи ціни позову (дійсної вартості спірного майна), а отже, і суми судового збору, здійснюється судом із наступним стягненням недоплаченого або з поверненням переплаченого судового збору.

17. Відповідно до абзацу третього частини другої статті 6 Закону N 3674-VI розмір судового збору з позовної заяви, поданої після подання заяви про забезпечення позову, зменшується на розмір судового збору, сплаченого за подання заяви про забезпечення позову (частина четверта статті 151 ЦПК). Таке зменшення розміру судового збору здійснюється і в разі одночасного (в один і той же день) подання до суду позовної заяви і заяви про забезпечення позову, у тому числі при об'єднанні їх в один процесуальний документ. Якщо заяву про забезпечення позову подано після подання позовної заяви, то відповідне зменшення суми судового збору не здійснюється.

Обов'язок подання належних доказів сплати судового збору за подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви (частина четверта статті 151 ЦПК) покладається на заявника. У разі неподання таких доказів зменшення розміру судового збору за подання позовної заяви не здійснюється, а заява залишається без руху на підставі статті 121 ЦПК.

Якщо розмір судового збору, що сплачується за подання позовної заяви, є меншим від суми судового збору, сплаченого за подання заяви про забезпечення позову, то позивач звільняється від сплати судового збору за подання такої заяви.

18. У разі якщо позивач на підставі частини другої статті 31 ЦПК збільшив розмір позовних вимог, заявив нові вимоги або до початку розгляду справи по суті змінив предмет або підставу позову, у зв'язку з чим збільшилась ціна позову, він відповідно до абзацу другого частини другої статті 6 Закону N 3674-VI, частини третьої статті 80 ЦПК повинен сплатити до звернення до суду з відповідною заявою несплачену суму судового збору, розмір якого має відповідати ставкам, встановленим пунктом 1 частини

другої статті 4 Закону N 3674-VI. Якщо до цієї заяви не додано доказів такої доплати, заява залишається без руху на підставі статті 121 ЦПК. У цьому випадку до відповідного звернення суд здійснює розгляд раніше заявленої позовної вимоги (позовних вимог), якщо позивач у встановленому законом порядку не відмовився від неї.

З урахуванням конкретних обставин (наприклад, у разі заявлення клопотання про відстрочення чи розстрочення сплати судових витрат, враховуючи майновий стан сторони) справу судом може бути розглянуто та змінено вимоги позивача без доплати суми судового збору з подальшим розподілом останнього між сторонами згідно зі статтею 88 ЦПК. У разі зменшення розміру позовних вимог зайво сплачена сума судового збору підлягає поверненню (пункт 1 частини першої статті 7 Закону N 3674-VI).

19. Якщо позовну заяву було залишено судом без розгляду з підстав, передбачених частиною першою статті 207 ЦПК, а позивач відповідно до частини другої цієї статті знову звернувся з позовом до суду в загальному порядку, він вправі використати при цьому первісний документ про сплату судового збору, але за умови, що суму відповідного збору йому не було повернуто (частина четверта статті 6 Закону N 3674-VI), що ним має бути доведено.

Зазначене положення не застосовується у разі залишення заяви чи скарги без розгляду, якщо належним чином повідомлений позивач (заявник) повторно не з'явився в судові засідання, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності або позивач подав заяву про залишення позову без розгляду (пункти 3, 5 частини першої статті 207 ЦПК), що відповідає вимогам пункту 4 частини першої статті 7 Закону N 3674-VI.

20. Якщо судом розглянуто і відхилено заяву про забезпечення позову чи забезпечення доказів, то за подання іншої заяви з того самого питання заявник зобов'язаний сплатити судовий збір на загальних підставах. Використання з цією метою первісного документа про сплату судового збору не допускається, оскільки таке процесуальне питання вже було вирішено в установленому ЦПК порядку.

21. Законом передбачено сплату судового збору за подання апеляційної та касаційної скарги на рішення суду з урахуванням оспорюваної суми (підпункти 8, 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI). При цьому оспорюваною є та сума, зі стягнення якої не погоджується особа, що подає скаргу; ця сума може співпадати з ціною позову (якщо рішення оскаржується в повному обсязі) або не співпадати (якщо рішення оскаржується в певній частині майнових вимог).

У разі якщо в апеляційному або в касаційному порядку оскаржується судові рішення, яке прийнято за наслідками розгляду первісного і зустрічного позовів, то якщо заявник не згоден із таким рішенням у частині розгляду вимог за обома зазначеними позовами, судовий збір має

сплачуватися ним так само з урахуванням результатів розгляду як первісного, так і зустрічного позовів.

22. У разі оскарження рішення суду лише в частині відшкодування чи розподілу судових витрат, що не пов'язано з позовними вимогами і не стосується суті спору, сторона не повинна оплачувати за таку скаргу судовий збір.

23. Підпунктом 14 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI визначено розмір ставки судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду, заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду, а саме 0,1 розміру мінімальної заробітної плати. Зазначене положення стосується подання апеляційних і касаційних скарг на будь-які ухвали суду, що підлягають оскарженню незалежно від того, чи передбачено Законом N 3674-VI справляння судового збору за подання тих заяв, за результатами розгляду яких постановляться відповідні ухвали.

24. У разі подання апеляційної чи касаційної скарги не щодо резолютивної частини судового рішення, а у зв'язку із запереченнями заявника стосовно мотивів, з яких виходив суд під час прийняття оскаржуваного рішення, суду слід враховувати, що відповідно до положень Закону N 3674-VI, якими встановлено ставки судового збору за подання апеляційної і касаційної скарги, визначення розміру судового збору не залежить від того, з якою саме частиною судового рішення - мотивувальною чи резолютивною - не погоджується особа, яка подала апеляційну чи касаційну скаргу. У разі якщо рішенням суду вирішено різні вимоги, наприклад, майнового та немайнового характеру, судовий збір сплачується за ставками, передбаченими для відповідних вимог.

Закон N 3674-VI не передбачає можливості зменшення ставки судового збору за подання апеляційної чи касаційної скарги у зв'язку з тим, що судові рішення оскаржується лише в частині відстрочення або розстрочення виконання рішення.

З урахуванням підпунктів 8 і 9 пункту 1 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI, якщо розмір судового збору зменшено судом, то судовий збір з апеляційної чи касаційної скарги сплачується, виходячи зі ставки судового збору, що підлягав сплаті при поданні позовної заяви, тобто без урахування здійсненого судом зменшення його розміру.

25. Пунктом 4 частини другої статті 4 Закону N 3674-VI передбачено справляння судового збору за видачу судом копій документів, у тому числі копій судового рішення з урахуванням установленної ставки за кожний аркуш копії. Якщо особі, яка звертається до суду з відповідною заявою, невідома точна кількість аркушів копії, вона не позбавлена права та можливості згідно зі статтею 27 ЦПК ознайомитися з оригіналом документа, наявним у

матеріалах справи, скористатися даними Єдиного державного реєстру судових рішень та сплатити належну суму судового збору.

У разі якщо копію судового рішення у встановленому законом порядку було надіслано (видано) судом юридичній або фізичній особі, а із заявою про видачу копії звертається її відособлений підрозділ або представник фізичної особи (чи навпаки), або таку копію надіслано (видано) одному відособленому підрозділові юридичної особи чи представнику фізичної особи, а заяву про видачу копії подає інший відособлений підрозділ тієї ж юридичної особи або інший представник фізичної особи, заявник зобов'язаний сплатити судовий збір на загальних підставах.

Законодавством не передбачено обмеження кількості разів видачі копій одного й того самого документа, але за кожен таку видачу має сплачуватися судовий збір у встановленому Законом N 3674-VI розмірі.

26. Законодавством не встановлено спеціальних вимог до оформлення платіжних документів, на підставі яких перераховуються суми судового збору. Таке перерахування здійснюється за загальними правилами згідно з вимогами Закону України від 05 квітня 2001 року N 2346-III "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" і відповідних нормативно-правових актів Національного банку України.

Платіжне доручення на безготівкове перерахування судового збору, квитанція установи банку про прийняття платежу готівкою додаються до позовної заяви (заяви, скарги) і мають містити відомості про те, за яку саме позовну заяву (заяву, скаргу, дію) сплачується судовий збір. При цьому, наприклад, платіжне доручення повинно бути підписано уповноваженою посадовою особою банку і скріплено печаткою установи банку з відміткою про дату виконання платіжного доручення та відміткою про зарахування суми судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України.

Відповідні документи подаються до суду тільки в оригіналі; копії, у тому числі виготовлені з використанням технічних засобів (фотокопії тощо) цих документів, а також платіжне доручення, яке за формою не відповідає наведеним вимогам, не можуть бути належним доказом сплати судового збору.

27. Судовий збір сплачується до територіальних органів Державної казначейської служби України; платники судового збору у платіжних документах на перерахування судового збору повинні в рядку "одержувач" зазначити найменування територіального органу Державної казначейської служби України за місцем знаходження суду, який розглядає справу.

Якщо заявником не подано належних доказів сплати судового збору у встановленому законодавством порядку та розмірі або (за необхідності) документів, що підтверджують звільнення від його сплати, заява (скарга) залишається без руху. При цьому у відповідній ухвалі суду має бути зазначено правильний порядок сплати та/або розмір судового збору.

Якщо у період між датою подання заяви (скарги) і датою надходження її до суду реквізити для сплати судового збору змінилися, то ця обставина не є підставою для залишення такої заяви (скарги) без руху.

28. Якщо факт недоплати судового збору з'ясовано судом у процесі розгляду прийнятої заяви (скарги), суд залежно від конкретних обставин справи може: зобов'язати позивача (заявника) доплатити належну суму судового збору і подати суду відповідні докази у встановлений ним строк та за необхідності оголосити перерву в її розгляді (стаття 191 ЦПК); у разі неподання доказів оплати - стягнути належну суму судового збору за результатами вирішення спору з урахуванням положень статті 88 ЦПК або ж залишити позов (заяву, скаргу) без розгляду на підставі пункту 8 частини першої статті 207 ЦПК.

29. Відповідно до статті 8 Закону N 3674-VI та статті 82 ЦПК єдиною підставою для відстрочення або розстрочення сплати судового збору є врахування судом майнового стану сторони, тобто фізичної або юридичної особи (наприклад, довідка про доходи, про склад сім'ї, про наявність на утриманні непрацездатних членів сім'ї, банківські документи про відсутність на рахунку коштів, довідка податкового органу про перелік розрахункових та інших рахунків тощо). Клопотання про відстрочення або розстрочення сплати судового збору, зменшення його розміру або звільнення від його сплати може бути викладене в заяві чи скарзі, які подаються до суду, або окремим документом. Особа, яка заявляє відповідне клопотання, згідно зі статтею 10 ЦПК повинна навести доводи і подати докази на підтвердження того, що її майновий стан перешкоджає (перешкоджає) сплаті нею судового збору у встановленому законодавством порядку і розмірі.

У статті 129 Конституції України однією із засад судочинства визначено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, у тому числі й органів державної влади. У зв'язку із цим обставини, пов'язані з фінансуванням установи чи організації з Державного бюджету України та відсутністю у ньому коштів, призначених для сплати судового збору, не можуть вважатися достатньою підставою для звільнення від такої сплати.

З урахуванням вимог статті 11 ЦПК суд не вправі вчиняти дії, про які йдеться у статті 8 Закону N 3674-VI, з власної ініціативи.

30. У разі відстрочення або розстрочення сплати судового збору суд повинен зазначити в ухвалі (про відкриття провадження чи в іншій) конкретний строк (строки) сплати судового збору, але не більше як до ухвалення судового рішення у справі. У разі перенесення цієї дати (у зв'язку з відкладенням розгляду справи або з інших причин) при наявності такого клопотання може бути продовжено й строк (строки), на який відстрочено або розстрочено сплату судового збору, про що судом зазначається у відповідній ухвалі.

31. Якщо строк (строки), на який (які) судом було відстрочено або розстрочено сплату судового збору, закінчився, а таку сплату не здійснено, суд з урахуванням конкретних обставин справи може своєю ухвалою продовжити цей строк (але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі - частина перша статті 82 ЦПК), або звільнити сторону від сплати судового збору, або стягнути несплачену суму судового збору при ухваленні судового рішення.

У разі якщо судом було відстрочено сплату позивачем судового збору, який із тих чи інших причин до ухвалення рішення у справі сплачено не було, а рішення ухвалено на користь позивача, то стягнення суми судового збору здійснюється безпосередньо з відповідача у дохід Державного бюджету України.

32. Суд вправі застосувати щодо одного й того самого заявника і за однією й тією ж його заявою (скаргою) як відстрочення, так і розстрочення сплати судового збору, або зменшення розміру судового збору, або звільнення від його сплати. Зазначені дії можуть мати місце у різній послідовності або в сукупності.

33. Статтею 5 Закону N 3674-VI визначено, зокрема, випадки, коли деякі органи влади, здійснюючи надані їм законодавством повноваження, звільняються від сплати судового збору як позивачі.

Якщо ж згадані органи звертаються до суду не у зв'язку з виконанням своїх повноважень або з вимогами, не пов'язаними з тими, за подання позовів щодо яких їх звільнено від сплати судового збору, або якщо їх звільнено від такої сплати лише як позивачів, а вони беруть участь у справі не як позивачі, то вони зобов'язані сплачувати судовий збір на загальних підставах. Фізичні особи - підприємці, які підпадають під ознаки відповідних пунктів статті 5 Закону 3674-VI, мають право користуватися пільгами, визначеними цією статтею.

34. Організації колективного управління, створені згідно з частиною другою статті 47 Закону України від 23 грудня 1993 року N 3792-XII "Про авторське право і суміжні права", не належать до державних чи громадських організацій. У зв'язку з цим вони не належать до тих платників судового збору, які звільняються від його сплати на підставі пункту 7 частини першої статті 5 Закону України N 3674-VI у разі звернення до суду із заявами щодо захисту прав та інтересів інших осіб у випадках, передбачених законодавством (Рішення Конституційного Суду України від 28 листопада 2013 року N 12-рп/2013 у справі N 1-17/2013).

35. Вирішуючи питання про розподіл судових витрат, суд має враховувати положення статті 88 ЦПК та керуватися тим, що стороні, на користь якої ухвалено рішення, суд присуджує з другої сторони понесені нею і документально підтверджені судові витрати. Якщо позов задоволено

частково, судові витрати присуджуються позивачеві - пропорційно до розміру задоволених позовних вимог, а відповідачеві - пропорційно до тієї частини позовних вимог, у задоволенні яких позивачеві відмовлено.

Якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від оплати судових витрат, з другої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, які їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог. Якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Зазначене стосується й випадку, коли рішення ухвалено на користь позивача, а відповідач звільнений від сплати судового збору.

Якщо позивача, на користь якого ухвалено рішення, звільнено від сплати судового збору, він стягується з відповідача в дохід держави пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, якщо його також не звільнено від сплати цих витрат (частина друга статті 88 ЦПК).

При пред'явленні позову до кількох відповідачів одним або кількома позивачами, звільненими від сплати судового збору, він стягується в дохід держави за рішенням суду окремо з кожного відповідача пропорційно до розміру задоволених позовних вимог. При пред'явленні позову кількома звільненими від сплати судового збору позивачами до одного відповідача судовий збір з відповідача стягується в дохід держави з урахуванням загальної суми всіх вимог.

При повному або частковому задоволенні позову майнового характеру до кількох відповідачів судовий збір, сплачений позивачем, відшкодовується ними пропорційно до розміру задоволених судом позовних вимог до кожного з відповідачів.

Солідарне стягнення суми судових витрат законом не передбачено.

У разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду заяви позивача, звільненого від оплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави.

36. Вимога пропорційності присудження судових витрат при частковому задоволенні позову (частина перша статті 88 ЦПК) застосовується незалежно від того, за якою ставкою сплачено судовий збір, (наприклад, його сплачено за мінімальною ставкою, визначеною Законом N 3674-VI).

Якщо вимогу пропорційності розподілу судових витрат при частковому задоволенні позову точно визначити неможливо (наприклад, при частковому задоволенні позову немайнового характеру), то судові витрати розподіляються між сторонами порівну.

37. Якщо суд апеляційної або касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, суд відповідно змінює розподіл судових витрат згідно з правами, передбаченими статтею 88 ЦПК.

У разі якщо з певних причин у цих випадках суд вищої інстанції не змінив рішення суду в частині розподілу судових витрат, це питання

вирішується цим судом на підставі статті 220 ЦПК або судом першої інстанції, який розглянув справу, за заявою заінтересованої особи.

Якщо судом апеляційної інстанції скасовано ухвалу суду першої інстанції, передбачену в частині першій статті 293 ЦПК, або судом касаційної інстанції скасовано ухвалу, передбачену у пункті 2 частини першої статті 324 ЦПК, з передачею справи на розгляд до суду першої інстанції, то розподіл сум судового збору, пов'язаного з розглядом відповідної апеляційної та/або касаційної скарги, здійснюється судом першої інстанції за результатами розгляду ним справи згідно із загальними правилами статті 88 ЦПК.

38. Відповідно до статті 89 ЦПК у разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення всіх понесених ним у справі витрат з відповідача. Визнання відповідачем позову не є підставою для звільнення його від сплати судових витрат.

Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

В інших випадках закриття провадження у справі, а також у разі залишення заяви без розгляду відповідач має право заявити вимоги про відшкодування здійснених ним витрат, пов'язаних із розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача. У такому разі заявлені вимоги розглядаються у цій же справі одночасно із вчиненням наведених процесуальних дій. Розмір відшкодування доводить відповідач (статті 10, 11 ЦПК). При цьому саме по собі пред'явлення позову не може свідчити про необґрунтовані дії позивача.

39. У разі якщо суд на підставі частини третьої статті 551 ЦК зменшує розмір неустойки, витрати позивача, пов'язані зі сплатою судового збору, відшкодовуються за рахунок відповідача у сумі, сплаченій позивачем за позовною вимогою, яка підлягала б задоволенню, якби зазначений розмір судом не було зменшено.

40. Ухвалюючи рішення у справі, провадження в якій відкрито за заявою прокурора, суд у разі повного або часткового задоволення позову (скарги) стягує судовий збір із відповідача (повністю або пропорційно до задоволених вимог), якщо він не звільнений від сплати судового збору; у разі ж повної або часткової відмови в позові судовий збір стягується з визначеного прокурором позивача (так само повністю або пропорційно до задоволених вимог), за винятком випадків, коли позивача звільнено від сплати судового збору та коли позивачем у справі є сам прокурор. Стягнення відповідних сум судового збору здійснюється в дохід Державного бюджету України у розмірі,

визначеному згідно з частиною першою статті 4 Закону N 3674-VI, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом на 1 січня того календарного року, в якому відповідна заява або скарга подавалася до суду.

41. Якщо суд не прийняв рішення щодо розподілу судових витрат або, наприклад, про повернення судового збору з Державного бюджету України, то за заявою сторони або прокурора, який брав участь у судовому процесі, а також із власної ініціативи суд на підставі статті 220 ЦПК має право ухвалити додаткове рішення у справі, яким вирішити відповідне питання.

Проте якщо під час розгляду справи докази на підтвердження понесених судових витрат суду не надавалися, то додаткове рішення щодо розподілу цих судових витрат ухвалюватися не може і в задоволенні такої заяви має бути відмовлено.

42. Статтею 7 Закону N 3674-VI врегульовано загальні питання повернення сплачених сум судового збору з підстав, визначених цією статтею, і перелік яких є вичерпним. Питання про повернення сплаченої суми судового збору вирішується судом за результатами розгляду справи, у тому числі й за відсутності заяви (клопотання) сторони чи іншого учасника судового процесу про повернення суми судового збору (статті 214, 215 ЦПК). Про таке повернення зазначається: в ухвалі, якою заява повертається або відмовляється у відкритті провадження у справі, за подання якої сплачується судовий збір; у резолютивній частині судового рішення, яким закінчується розгляд справи по суті (при цьому в його мотивувальній частині наводяться підстави повернення сум судового збору згідно із Законом N 3674-VI); в ухвалі про повернення сум судового збору, постановленій як окремий процесуальний документ.

При цьому поданий заявником платіжний документ, що підтверджує сплату судового збору, повертається заявнику, а до матеріалів справи приєднується належним чином посвідчена копія цього документа. Про заміну зазначеного документа копією здійснюється відповідна відмітка в описі справи.

Законом N 3674-VI не передбачено граничного терміну повернення сплаченої суми судового збору.

43. Законом N 3674-VI не врегульовано порядок повернення сплаченої суми судового збору в разі неподання до суду заяви чи скарги, тому у суду відсутні підстави для видачі процесуальних чи будь-яких інших документів щодо повернення з Державного бюджету України відповідних сум. Про це заявники повідомляються листом за підписом відповідального працівника апарату суду.

Законом N 3674-VI також не передбачено можливості повернення сум судового збору, сплачених за видачу судом копій документів, якщо заявник у подальшому відмовився від одержання таких копій.

Разом із тим питання щодо повернення сплаченої суми судового збору в разі неподання до суду заяви, скарги чи неотримання копій документів заявник може вирішувати згідно з Порядком повернення коштів, помилково або надміру зарахованих до державного та місцевого бюджетів, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 03 вересня 2013 року N 787 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25 вересня 2013 року за N 1650/24182.

44. Питання щодо повернення сплаченої суми судового збору в будь-якому разі вирішується судом, який вирішував питання, пов'язані з відкриттям провадження у справі, чи розглядав справу, навіть якщо таку сплату помилково здійснено не за місцем розгляду справи.

45. Вирішуючи питання про відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням судових експертиз, суду необхідно враховувати, що відповідно до статті 15 Закону України від 25 лютого 1994 року N 4038-XII "Про судову експертизу" витрати на проведення судових експертиз науково-дослідними установами Міністерства юстиції України та судово-медичними і судово-психіатричними установами Міністерства охорони здоров'я України відшкодовуються в порядку, передбаченому законодавством.

При цьому витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, під час судового розгляду має нести сторона, яка заявила клопотання про проведення судової експертизи, а якщо таке клопотання заявлено двома сторонами, то витрати несуть обидві сторони порівну (стаття 86 ЦПК). Тому в ухвалі про призначення експертизи суд вправі зобов'язати відповідну сторону перерахувати, у тому числі шляхом здійснення попередньої оплати, суму витрат на проведення експертизи експертній установі (судовому експерту, який не є працівником державної спеціалізованої установи) (стаття 7 Закону України "Про судову експертизу"). У разі відмови чи ухилення заінтересованої сторони від оплати витрат, пов'язаних із проведенням судової експертизи, суд скасовує ухвалу про призначення судової експертизи (частина друга статті 86 ЦПК) і настають наслідки, передбачені частиною першою статті 146 ЦПК.

Законом не заборонено оплатити витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, іншою стороною у справі.

Після закінчення розгляду справи витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, підлягають розподілу судом на загальних підставах, визначених статтею 88 ЦПК. При цьому постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 року N 590 "Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави" встановлено граничний розмір компенсації витрат, пов'язаних із проведенням судових експертиз.

46. Перелік витрат сторін (склад витрат), наведений у статті 87 ЦПК, не є вичерпним.

Витрати, пов'язані з вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи, у разі визнання їх судом необхідними (наприклад, зберігання речових доказів; витрати, пов'язані з публікацією в пресі оголошення про виклик відповідача; витрати заявника у справі окремого провадження про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника, пов'язані з публікацією у місцевій пресі оголошення про виклик до суду держателя цінного папера (стаття 262 ЦПК) тощо) несе сторона, яка заявила про їх вчинення, а якщо клопотання заявлено обома сторонами, то витрати несуть обидві сторони порівну.

Вирішуючи питання про стягнення судових витрат, суди повинні враховувати, що:

виплата сум сторонам та їх представникам, свідкам, спеціалістам, перекладачам, експертам передбачає відшкодування витрат, понесених ними у зв'язку з переїздом до іншого населеного пункту та явкою до суду, у порядку, передбаченому статтями 85 і 86 ЦПК;

витрати, пов'язані з проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, відшкодовуються в порядку, передбаченому статтею 87 ЦПК;

граничні розміри компенсації таких витрат передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 2006 року N 590 "Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави".

Після закінчення розгляду справи такі витрати розподіляються судом на загальних підставах згідно зі статтею 88 ЦПК.

47. Право на правову допомогу гарантовано статтями 8, 59 Конституції України, офіційне тлумачення якого надано Конституційним Судом України (Рішення від 16 листопада 2000 року N 13-рп/2000; Рішення від 30 вересня 2009 року N 23-рп/2009; Рішення від 11 липня 2013 року N 6-рп/2013).

Витрати, пов'язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Порядок надання безоплатної правової допомоги у цивільних справах передбачений у розділі III Закону України від 02 червня 2011 року N 3460-VI "Про безоплатну правову допомогу", положення якого забезпечуватимуться поетапно, починаючи з 01 січня 2015 року.

При стягненні витрат на правову допомогу слід враховувати, що особа, яка таку допомогу надавала, має бути адвокатом (стаття 6 Закону України від 05 липня 2012 року N 5076-VI "Про адвокатуру та адвокатську діяльність") або іншим фахівцем у галузі права незалежно від того, чи така особа брала участь у справі на підставі довіреності, чи відповідного договору (статті 12, 42, 56 ЦПК).

Розмір витрат на оплату правової допомоги визначається за домовленістю між стороною та особою, яка надає правову допомогу. Разом із тим граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлений Законом України від 20 грудня 2011 року N 4191-VI "Про граничний розмір

компенсації витрат на правову допомогу у цивільних та адміністративних справах".

48. Підстави, межі та порядок відшкодування судових витрат на правову допомогу, надану в суді як адвокатом, так і іншим фахівцем у галузі права, регламентовано у пункті 2 частини третьої статті 79, статтях 84, 88, 89 ЦПК.

Витрати на правову допомогу, граничний розмір якої визначено відповідним законом, про що зазначено в пункті 47 цієї постанови, стягуються не лише за участь у судовому засіданні при розгляді справи, а й у разі вчинення інших дій поза судовим засіданням, безпосередньо пов'язаних із наданням правової допомоги у конкретній справі (наприклад, складання позовної заяви, надання консультацій, переклад документів, копіювання документів).

Зазначені витрати мають бути документально підтверджені та доведені.

Відсутність документального підтвердження витрат на правову допомогу, а також розрахунку таких витрат є підставою для відмови у задоволенні вимог про відшкодування таких витрат.

49. Витрати, пов'язані з публікацією в пресі оголошення про виклик відповідача (пункт 6 частини другої статті 79 ЦПК), відносяться до витрат, пов'язаних із вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи (стаття 87 ЦПК). При цьому зазначені витрати на будь-якій стадії процесу несе позивач, якщо заявить таке клопотання. У разі відмови чи ухилення заінтересованої сторони від оплати цих витрат повідомлення відповідача здійснюється на загальних підставах (статті 74 - 76 ЦПК). Відмова від сплати таких витрат не є підставою для залишення позову без розгляду згідно із пунктом 8 частини першої статті 207 ЦПК.

Після закінчення розгляду справи витрати, пов'язані з публікацією в пресі оголошення про виклик відповідача, підлягають розподілу судом відповідно до статті 88 ЦПК.

50. Зменшення позивачем розміру позовних вимог є підставою для повернення йому тільки сплаченої суми судового збору згідно з пунктом 1 частини першої статті 7 Закону N 3674-VI, а не інших судових витрат, які в такому разі у відповідній частині покладаються на позивача.

51. Враховуючи, що справи окремого провадження розглядаються з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду, слід звернути увагу судів на те, що інші особливості розгляду цих справ встановлено розділом IV ЦПК (частина третя статті 235 ЦПК).

Наприклад, у частині сьомій статті 235 ЦПК передбачено, що при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом; у частині третій статті 240 ЦПК зазначено, що суд,

установивши, що заявник у справах про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи діяв недобросовісно, без достатньої для цього підстави, стягує із заявника всі понесені судові витрати.